

УДК 378.027 (045)

БАБИЧ Оксана Олександрівна,
викладач I категорії, КВНЗ «Уманський
гуманітарно-педагогічний коледж
ім. Т. Г. Шевченка», Україна;
ХАРЧЕНКО Ірина Михайлівна,
викладач-методист, КВНЗ «Уманський
гуманітарно-педагогічний коледж
ім. Т. Г. Шевченка», Україна

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Анотація. *Розкрито сутність педагогічної майстерності як важливого чинника ефективності освітнього процесу в початковій школі. Розглянуто аспекти формування професійної майстерності майбутніх учителів початкової освіти на основі творчого підходу до організації навчального процесу. Обґрунтовано важливість використання в навчальному процесі інноваційних технологій та інтерактивних методів навчання.*

Ключові слова: *вчитель початкового навчання; педагогічна майстерність; професіоналізм; майбутні педагоги; професійні якості та вміння; інтерактивні методи; інноваційні технології; психологічний тренінг; процес навчання; творчий підхід.*

Постановка проблеми. У XXI столітті особливо важливою є підготовка високопрофесійних педагогічних і науково-педагогічних працівників, які відповідають інтегрованому критерію «педагогічна майстерність + мистецтво комунікування + нові технології» [1].

Проблема педагогічної майстерності вчителя початкової школи – одна з найактуальніших у педагогічній науці, адже саме від учителя, його особистісних характеристик залежить реалізація навчальних планів, якість освітніх послуг, виховання учнів як у процесі навчання, так і в позанавчальний час. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Державній програмі «Вчитель» зазначається, що ключовою фігурою в системі освіти виступає вчитель. Через його діяльність реалізується державна політика, що спрямована на зміцнення інтелектуального і духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки і техніки, збереження і примноження культурної спадщини [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання педагогічної майстерності розглядають нині Ш. Амонашвілі, Н. Базилевич, О. Булатова, І. Зязюн, С. Логачевська, Л. Лузіна, Г. Сагач, О. Савченко, Р. Скульський та ін. Проблеми формування педагогічної майстерності вчителя під час навчання вивчають О. Абдулліна, Є. Барбіна, М. Євтух, А. Крупенін, М. Крохіна, Н. Кузьміна, М. Кухарев, О. Кучерявий, В. Сластьонін, О. Рудик, Н. Тарасевич, Г. Хозяїнов, Г. Шевченко, О. Щербаков та ін.

Мета статті – визначити сутність педагогічної майстерності, обґрунтувати її роль у професійній діяльності майбутніх учителів початкової освіти, розкрити особливості використання інноваційних технологій та інтерактивних методів навчання під час занять із педагогічної майстерності.

Виклад основного матеріалу. Учительська професія – одна з небагатьох, які можна назвати вічними. Навіть в інформаційну добу, час новітніх технологій, ніщо не може замінити вчителя – творчу особистість зі своїм неповторним педагогічним іміджем, умінням впливати на душі й серця своїх вихованців.

Динамізм, що притаманний сучасній цивілізації, зростання соціальної ролі особистості, гуманізація й демократизація суспільства, інтелектуалізація праці – усе це обумовлює необхідність формування особистості майбутніх учителів початкового

навчання як творчих фахівців, розвитку в них креативності, комунікативних здібностей, підготовки їх до плідної продуктивної праці.

У період національного відродження України вчителю відводиться особлива роль і місце, що підкреслюється в основних нормативних і законодавчих документах про освіту. Вимоги до особистості педагога досить високі, що цілком закономірно. З огляду на це, кожен учитель має бути не тільки гарним фахівцем, а й повинен володіти високим мистецтвом навчати і виховувати [3, с. 8].

Актуальність зазначеної проблеми в сучасній теорії й практиці початкового навчання зумовлена потребою в удосконаленні професійної підготовки майбутнього вчителя, а саме: оволодіння ним елементами педагогічної майстерності.

Освітній процес у початковій школі становить собою систему неповторних і унікальних за своєю природою педагогічних ситуацій, які безперервно змінюють, викликають необхідність забезпечити гнучке, інтенсивне, винахідливе, концептуально багате професійне мислення вчителя. Досягнення висот педагогічної майстерності потребує максимальних особистих зусиль, енергії, природних нахилів і здібностей, великої працездатності і, чи не найголовніше, безмежного бажання стати педагогом-майстром. На цьому неодноразово акцентував увагу відомий педагог А. Макаренко. Він зауважував, що сам був звичайним, рядовим учителем, а майстром став завдяки гігантській праці над собою [4, с. 109].

Досвід творчості вчителя початкової школи, з однієї сторони, набувається педагогом у процесі тривалої практичної діяльності, а з другої – є результатом фахової підготовки. Учитель-майстер відрізняється від досвідченого вчителя не тільки вмінням конструювати педагогічний процес, але й поєднанням глибоких знань з особистими і професійними якостями [5].

Талановитий учений, академік НАПН України І. Зязюн вважає, що майстерність учителя можна розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо ми характеризуємо якість результату), як вияв творчої активності особистості педагога (якщо маємо на увазі психологічний механізм успішної діяльності). При усвідомленні витоків розвитку майстерності, розумінні шляхів професійного самовдосконалення, учений формулює визначення цієї педагогічної категорії так: педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [6, с. 25].

Професіоналізм людини в будь-якій сфері діяльності багато в чому залежить від рівня сформованості її майстерності. У педагогічній діяльності майстерність є важливим чинником ефективності навчально-виховної роботи, передумовою «творення людини» [7].

Проблема підготовки вчителя опинилася нині на зіткненні багатьох загальнонаукових, соціокультурних і морально-етичних процесів. Значущою залишається роль учителя – майстра педагогічної праці, громадянина, носія загальнокультурних і національних цінностей, основою професіоналізму якого є постійне самовдосконалення. Тому набуття педагогічної освіти передбачає не лише оволодіння системою знань і способів діяльності. Важливого значення набувають мімічні, пластичні, інтонаційні, мовленнєві вміння педагога, його емоційність, адекватне сприймання дітей. Через це необхідно, щоб у системі професійної підготовки студенти педагогічних спеціальностей опанували знання і практичні вміння особливого виду: здатністю яскраво і переконливо виражати свої почуття, прийомами впливу на сприйняття аудиторії, вмінням керувати своїм психофізіологічним станом і творчим самопочуттям для успішної організації спілкування та взаємодії з учнями. У зв'язку з цим, варто звернути увагу на такі властивості особистості вчителя, як образність і гнучкість мислення, саморегуляція психічних станів, емпатія, вміння привертати й утримувати увагу учнів, мовленнєва виразність, вміння у сфері невербальної та вербальної комунікації.

Одні стверджують, що для цього необхідний великий досвід. Інші вважають, що потрібно мати талант, тобто народитися педагогом. Проте, мабуть, не можна залишатися пасивним і чекати, поки накопичиться досвід або раптом виявиться талант до педагогічної професії. Тому не варто чекати закінчення навчання, а вже зараз, у студентські роки намагатися набувати професіоналізму. Адже талант може і не виявитися, якщо вчитель не усвідомлює, задля чого він працює, не усвідомлює ролі особистості вчителя в педагогічному процесі, вимог, які ставить перед учителем суспільство.

Звичайно, невірним буде стверджувати, що вивчення курсу «Педагогічна майстерність» одразу забезпечить досягнення вершин професійної майстерності. Проте заняття допоможуть студентам пізнати особливості обраної професії, краще пізнати себе, свої можливості, здібності, усвідомити, над чим потрібно працювати, щоб стати майстерним педагогом.

У чому ж виявляється майстерність вчителя? Від чого вона залежить? Тривалий час уважалось, що виховання особистості майбутнього вчителя забезпечується засвоєнням певної системи знань. Тобто, чим більше вчитель знає, тим краще він підготовлений. Проте самих теоретичних знань замало: потрібні ще вміння й навички. Тому в процесі навчання в майбутніх учителів початкової школи потрібно розвивати певні здібності, формувати професійні якості й уміння, що згодом знадобляться їм у професійній діяльності [8, с. 8].

Методика викладання має бути побудована так, щоб студент став не тільки спостерігачем і аналітиком, але й активним перетворювачем власної особистості. Провідними методами навчання має бути система вправ, що спрямована на вироблення тих чи тих якостей особистості (соціально-психологічний тренінг), мікровикладання (педагогічний тренінг певних професійних умінь), рольова і ділова гра (вироблення моделі поведінки в тих чи тих ситуаціях).

Нині більшість занять у навчальному процесі зорієнтована тільки на лекційні й семінарські заняття, тобто на пасивне накопичення знань і формування певних навичок і вмінь. Підготовка майбутніх педагогів має бути зорієнтована на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень продуктивності професійної діяльності і, як наслідок, кар'єрне зростання та самореалізацію. Крім успішного оволодіння необхідною базою знань і вмінь відповідно до специфіки обраної спеціальності, важливим також є володіння максимально вираженими професійно необхідними якостями і практичними навичками, що є передумовою ефективного здійснення професійних функцій на будь-якому етапі професійного становлення особистості. Проте на лекційних заняттях це майже не можливо. Тому, на нашу думку, підготовку майбутніх педагогів варто проводити саме інтерактивними методами, які передбачають взаємодію.

Під час проведення занять широко використовуються інтерактивні технології навчання. Семінарські заняття можна проводити у формі пізнавальної гри, яка вимагає спеціальної підготовки студентів і проводиться з метою обговорення й розв'язання теоретичних і практичних проблем курсу, розвитку в студентів творчого мислення, формування вмінь висловлювати свої думки, професійно використовувати знання в навчальних умовах. На початку заняття студенти діляться на дві команди, що є елементом змагання і стимулює до правильних відповідей. Кожна команда обирає назву і складає девіз, відповідно теми семінарського заняття. Потім відповідно до теми заняття викладач пропонує завдання і вправи («мікрофон», «акваріум», «метод мозкового штурму», «словесна дуель», «карусель», «банк педагогічних ідей»). Оцінювання під час семінару передбачає певну суму балів, які студенти отримують за відповіді (наприклад, пелюстки різних кольорів, кожна пелюстка – відповідний бал). У кінці заняття пелюстки (бали) підраховуються, студенти отримують відповідні оцінки.

Іншим інтерактивним методом є технологічний практикум, основна мета якого полягає в посиленні практичної спрямованості навчання. Основною формою роботи студентів на технологічних практикумах є групова діяльність. При цьому всі мікрогрупи виконують різні завдання, а на завершальному етапі відбувається колективне обговорення.

Метод імітаційно-рольового моделювання виконує одне з найважливіших завдань підготовки майбутніх учителів початкового навчання, а саме максимальне наближення навчального процесу до реальних життєвих проблем, з якими майбутні фахівці матимуть справу у своїй професійній діяльності. Він передбачає конструювання моделей різноманітних педагогічних ситуацій. Цей метод проводиться з метою набуття студентами певного досвіду і вироблення ними власного підходу до розв'язання проблем. Окрім того, це дозволяє виходити за звичні рамки стереотипів поведінки, знаходити й активно використовувати нові елементи спілкування, театралізацію, моделювання реальних умов професійної діяльності, програвання тієї чи тієї ролі (педагога, дитини, батьків). З цією метою проводяться такі сюжетно-рольові ігри: «Експрес талантів», «Науково-практична конференція», «Батьківські збори».

Значне збільшення обсягу навчального матеріалу, яке вимушений опрацювати сучасний студент, і скорочення відведеного на його засвоєння часу підсилює значення самостійних форм навчання. За таких умов особливого значення набуває для сучасної професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи застосування в навчальному процесі новітніх інформаційних технологій. Так, на заняттях із педагогічної майстерності доречно використовувати:

- демонстрацію навчальних відеосюжетів, у яких розглядаються конкретні проблемні ситуації з професійної діяльності педагога;
- візуалізацію навчального матеріалу лекцій у вигляді схем, таблиць, малюнків. Досить потужним інструментом візуалізації лекцій є нині програма, за допомогою якої здійснюються презентації Microsoft Power Point. Презентація дозволяє викладачу значно скоротити час подачі інформації, а також конкретизувати й узагальнити лекційний матеріал;
- демонстрацію науково-популярних і художніх фільмів, у яких розкриваються педагогічні проблеми. Навчальні кінофільми можна використовувати напередодні вивчення навчального матеріалу, у процесі вивчення матеріалу чи після вивчення теми як повторення і закріплення вивченого. Обов'язковим елементом демонстрації науково-популярних фільмів є їх обговорення в аудиторії;
- проведення групових відеопроєктів, з аналізом діяльності робочих груп над поставленими завданнями. Об'єднанні в робочі групи студенти працюють над спільним відеопроєктом і його презентацією в електронному варіанті. Оцінювання робіт проводиться самими студентами за попередньо підготовленими викладачем критеріями.

Викладач має оцінювати виправданість використання інформаційних технологій у конкретних робочих моментах професійної підготовки майбутнього вчителя початкового навчання і вдало поєднувати використання інформаційних технологій з інтерактивними формами навчання [9, с. 20].

Ефективність утілення нововведень у навчальний процес значною мірою залежить від викладачів. Викладачеві доцільно усвідомити освітню цінність якісно нового виду педагогічної взаємодії: змінити монологічну технологію навчання на діалогічну і полілогічну технологію педагогічного спілкування, забезпечити співпрацю зі студентами в пошуково-пізнавальній діяльності; замінити роль «транслятора» знань як основного джерела навчальної інформації на багаторольову діяльність – партнера, консультанта (тьютора), співрозмовника, колеги, на засадах узаємоповаги, співпраці, співтворчості.

Висновки. Отже, розвиток інноваційних процесів в освіті на сучасному етапі є об'єктивною закономірністю, що зумовлюється інтенсивним розвитком інформаційних технологій у всіх сферах людського життя, оновленням змісту філософії сучасної освіти, центром якої стає загальнолюдський цілісний аспект, гуманістично зорієнтованим характером взаємодії учасників освітнього процесу, необхідністю підвищення рівня активності й відповідальності студента за власну професійну діяльність. У зв'язку з цим винятково важливого значення у становленні професійної майстерності набуває використання новітніх технологій та інтерактивних методів навчання [9, с. 247].

Список використаної літератури

1. Гаманюк О. А. Історичні витоки розвитку педагогічної майстерності вчителів початкових класів у педагогічній спадщині вітчизняних вчених на початку ХХ ст. / О. А. Гаманюк // *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. – 2013. – № 58.
2. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у ХХІ ст. / Академія педагогічних наук України. Міністерство освіти і науки України. – Київ : Шкільний світ, 2001.
3. Концепція безперервної системи національного виховання дітей та молоді. – Київ : Освіта, 1994.
4. Учителю о педагогической технике / под ред. Л. И. Рувинского. – Москва : Педагогика, 1987. – 154 с.
5. Колесник Н. Є. Педагогічна майстерність майбутніх вчителів початкових класів на уроках трудового навчання : Історико-педагогічний аспект [Електронний ресурс] / Н. Є. Колесник // *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 50. Педагогічні науки. – 2010. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/4264/1/vip50_21.pdf /
6. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – 3-тє вид., допов. і переробл. – Київ : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.
7. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / О. В. Сухомлинський // *Вибрані твори : У 5 т.* – Київ : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 419–654.
8. Федорчук В. В. Основи педагогічної майстерності / В. В. Федорчук. – Кам'янець-Подільський : Видавель Зволейко Д., 2008. – 140 с.
9. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – Київ : Академвидав, 2004. – 352 с.

References

1. Hamaniuk, O. A. (2013). Historical sources of development of pedagogical mastery of primary school teachers in the pedagogical heritage of country scientists at the beginning of the twentieth century. *Dukhovnist' osobystosty: metodolohyia, teorya u praktyka (Personality's Spirituality: Methodology, Theory and Practice)*, 58, 5 (in Ukr.)
2. *National Doctrine of the Development of Education in Ukraine in the XXI Century*. (2001). Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine (in Ukr.)
3. *Concept of continuous system of national upbringing of children and youth*. (1994). Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine (in Ukr.)
4. Ruvinsky, L. I. (1987). *To the teacher about pedagogical technique*. Moscow: Pedagogic (in Russ.)
5. Kolesnyk, N. Ye. (2010). Pedagogical mastery of future elementary school teachers at the lessons of labor education: Historical and pedagogical aspect. *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu*. Vypusk 50. *Pedahohichni nauky (Bulletin of the Zhytomyr State University. Pedagogical sciences)*, 50. Retrieved from http://eprints.zu.edu.ua/4264/1/vip50_21.pdf
6. Ziazun, I. A. (Ed.), Kramushchenko L. V., Kryvonos I. F. & others. (2008). *Pedagogical mastery: Textbook*. Kyiv: SPD Bohdanova A. M. (in Ukr.)
7. Sukhomlynsky, V. O. (1976). *A hundred pieces of advice to the teacher*. Selected Works. (Vol. 2, pp.419-654). Kyiv: Soviet School (in Ukr.)
8. Fedorchuk, V. V. (2008). *Fundamentals of pedagogical mastery*. Kamianets-Podilsky: Publisher Zvoleiko D. (in Ukr.)
9. Dychkivska, I. M. (2004). *Innovative pedagogical technologies: teaching manual*. Kyiv: Academic Edition (in Ukr.)

Abstract. *Babych O. O., Kharchenko I. M. Formation of the future primary school teacher's pedagogical mastery in the process of his education.*

Introduction. *In the XXI century, the training of highly professional pedagogical and scientific staff who fits the integration criterion «pedagogical skills + communication art + new technologies» is especially important. The problem of the primary school teacher's mastery is one of the most relevant in pedagogical science, because the implementation of curricula, the quality of*

educational services, the education of students both during the learning process and extracurricular time depend on the.

Purpose. *The purpose of the article is to determine the essence of pedagogical mastery, to substantiate its role in the professional activity of the future primary education teachers, to reveal the features of the use of innovative technologies and interactive learning methods during classes on pedagogical mastery.*

Results. *The research reveals the essence of pedagogical mastery as an important factor in the effectiveness of the educational process in the primary school. The aspects of formation of professional skills of future primary education teachers are considered in the research on the basis of the creative approach to the organization of the educational process. The importance of using innovative technologies and interactive teaching methods in the educational process is substantiated by the authors.*

Originality. *The dynamism characteristic to modern civilization, growing social role of a personality, humanization and democratization of a society, intellectualization of labor cause the necessity of formation of future primary education teachers as creative professionals, developing in them creativity, communication skills, preparing them for fruitful productive activity. The requirements to the teacher's personality are naturally quite high. In this regard, every teacher must be not only a good specialist, but also have the great skills of education and upbringing. The actuality of this problem in modern theory and practice of primary education is caused by the need to improve the professional training of the future teacher, in particular his pedagogical mastery elements.*

Conclusion. *In conclusion it must be said, that the development of innovative processes in education at present is an objective norm that is caused by the intensive development of information technologies in all spheres of human life; by updating of the contents of the philosophy of modern education, (the centre of which is the universal human aspect); by the humanistically oriented character of the interaction of participants of the educational process; by the need to increase the level of activity and responsibility of the student and the future specialist for his own professional activity. Consequently the use of innovative technologies and interactive learning methods becomes of paramount importance in the formation of personal professional mastery.*

Key words: *primary school teacher; pedagogical mastery; professionalism; future teachers; professional skills and abilities; interactive methods; innovative technologies; psychological training; educational process; creative approach.*

Одержано редакцією 25.09.2017
Прийнято до публікації 02.10.2017

УДК 378.147 (045)

БАЙДЮК Наталія Василівна,
викладач кафедри початкової освіти,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНИХ УЗАЄМИН У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. *Представлено результати експериментальної роботи з формування готовності майбутніх соціальних педагогів до гармонізації гендерних узаємин у молодіжному середовищі. Розглянуто динаміку сформованості рівнів готовності майбутніх соціальних педагогів (професійно-перетворювальний, базовий, конформістський, консервативний) до гармонізації гендерних узаємин у молодіжному середовищі. Доведено ефективність організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до гармонізації гендерних узаємин у молодіжному середовищі: інтеграція гендерних знань у процес професійної*